

SOCIAL ANTHROPOLOGY*)

STELU ȘERBAN

Publicație de înaltă ținută științifică, *Social Anthropology. The Journal of the European Association of Social Anthropologists* își propune crearea și susținerea unui forum de dezbateri privind problemele istorice, comparative și teoretice, de interes curent pentru cei angajați profesional în domeniul antropologiei. Trecând peste dogmatizarea diferitelor perspective de cercetare, revista - tipărită la Cambridge University Press și având ca redactor pe reputatul cercetător francez Jean-Claude Galey - încurajează comunicarea transgeografică, precum și abordările interdisciplinare. Avem prin urmare întemeiate motive de satisfacție să semnalăm apariția în această revistă a unui studiu teoretic - *Ethnicity and Globalisation. Outline of a complementarist conceptualisation*, elaborat de Gheorghită Geană, cercetător principal la Centrul de Cercetări Antropologice și profesor asociat de antropologie socială și culturală la Universitatea din București, la facultățile de Filosofie și de Sociologie.

Primul articol al acestui număr îl are ca autor pe Chantal Collard, purtând titlul *Préférence et limite de la préférence. Le mariage "deux frères aux deux soeurs" dans le comte de Charlevoix aux Quebec, 1990-1960*. Scopul articolului este de a ilustra efectele contradictorii pe care interdicțiile bisericii catolice le-a avut în perioada menționată asupra alianțelor matrimoniale într-o comunitate francofonă din Quebec, situată la câteva sute de kilometri de capitala regiunii, pe malul fluviului St. Laurent. Deși până la "revoluția tăcută" din anii '60, Biserica Catolică a avut o importanță majoră în viața Quebec-ului francofon, datorită naționalismului

*) *Social Anthropology*, volumul 5, partea 2, iunie 1997.

defensiv al politicilor clericale nu s-au putut stăvili căsătoriile între rude apropiate, îndeosebi în comunitățile cu populație redusă. Pe fondul unei endogamii ridicată (77,1%, adică 444 de căsătorii endogame din totalul de 571) și al unor indici demografici moderați (populația comunității era în 1901 de 931, iar în 1961 de 1365) s-au acordat 193 de dispense (cele mai multe, 88, între veri de gradul 2, urmând apoi cele pentru căsătoriile între veri de gradul 3, în număr de 44). Însă, așa cum se deduce din titlul lucrării, procedura cea mai frecventă de evitare a interdicțiilor matrimoniale a fost căsătoria, adesea simultană, a doi frați cu două surori. Această formulă reprezenta "un compromis între atașamentul față de originea familială și necesitatea perpetuării familiei". Procedura a fost extinsă și pentru alianțele matrimoniale ale verilor paraleli sau încrucișați (mai adesea de gradul 2 sau 3) a două familii extinse. Transgreaarea interdicțiilor religioase a fost însă limitată atât cultural cât și politic. Astfel, nu au fost acceptate decât excepțional căsătoriile între veri primari, în timp ce numărul fraților sau verilor angajați în al doilea tip de alianțe nu a fost decât rar mai mare de doi. Această structură complexă a fenomenului matrimonial din Charleroi se datorează, în opinia autorului, tendințelor naționaliste ale bisericii locale. Căci "dacă preoții predicau de obicei de la amvon în favoarea exogamiei, pe de altă parte, ei încurajau realizarea acesteia printr-un control social strict al purității tinerelor fete, prin susținerea inutilității zestrei în căsătoriile creștine și, mai ales, prin ilustrarea pericolelor emigrării într-un mediu străin, non-catolic".

Următorul studiu al revistei, *Gender, masculinity and power in Southern Portugal*, aparține lui Miguel Vale de Almeida. Se combină în această lucrare aspectele pur teoretice ale temei antropologice a "genului" (gender) cu interpretarea relațiilor de muncă, de putere și a poeziei orale într-un sat din sudul Portugaliei (Pardaios) cu o populație de

aproximativ 600 de persoane. Căutând adecvarea acestor două aspecte, autorul optează încă de la început pentru o minimă analiză a conceptelor de *gen* și *masculinitate*. Astfel, "a căuta sensurile genului ar trebui să însemne o descriere completă a ariilor semantice și acționale corelate genului ... nu numai concentrarea, fie pe sexualitatea *per se*, fie pe separația masculin/feminin văzută în omologie cu separația bărbat/femeie... Relațiile de gen nu sunt nici mai mult nici mai puțin autonome decât alte relații (sociale) ... ele trebuie să fie explicate mutual și simultan".

Pe fondul modernizării satului ales autorul descrie și analizează emergența unui nou model identitar determinat de specializarea locuitorilor satului în extracția marmurei și de părăsirea ocupațiilor agrare tradiționale. Deși, aparent, noua ierarhie a puterii favorizează atributele masculinității, analiza funcționării acestui nou model arată că asocierea atributelor de rol este transexuală căci, pe de o parte, statuturile soțiilor patronilor satului sunt percepute ca echivalente cu cele ale patronilor înșiși, iar, pe de altă parte, sărăcia reprezintă un atribut generalizat în conștiința comunitară. În concluzie, invocând teoriile unor autori ca M. Foucault, P. Bourdieu, M. Merleau-Ponty și M. Strathern, Almeida propune reconsiderarea perspectivelor de definire a conceptului de gen prin renunțarea la dualismele de tipul *body-mind* sau *sign-meaning*, în favoarea abordărilor relaționiste.

Din aceeași arie culturală face parte și studiul semnat de Sarah Pink, "Topsy-turvy bullfights and festival queens. On the meaning of gender tradition and ritual in Cordoba, Andalusia". Spre deosebire de lucrarea anterioară, acest studiu este mai puțin teoretic, dar tocmai din acest motiv mai incitant. Problema relațiilor de gen (*gender relations*) este pusă în același context al schimbării sociale, însă segmentul acestui proces este definit mai precis: schimbarea modelelor și imaginilor

culturale tradiționale ale femeii în regiunea Andaluziei. Astfel, imaginii "femeii pasive", spectator la tradiționalele corride (ceremonii de promovare a masculinității), i se opune sărbătoarea-spectacol a becerradei, inventată acum un secol de către un torero profesionist, R. Guerrita. Pe scurt, acest din urmă spectacol este o specie a corridurilor tradiționale, la care participă (atât ca spectatori cât și ca actori) tineri între 10 și 16 ani, viitori toreros, și femei. Inițial, bărbaților le era interzis accesul, memoria orală păstrând destule relatări despre bărbați nevoiți să se travestească pentru a putea participa la becerrade. Pe parcursul timpului această sărbătoare s-a solidarizat cultural cu o alta, tradițională, sărbătoarea reginei, astfel încât în ziua de azi regina, alături de un bărbat, prezidează desfășurarea festivităților, tot ea fiind și cea care le deschide. Aspectul cel mai important al sărbătorii este participarea intensă a spectatorilor femei, participare culminând cu aruncarea lenjeriei intime în arenă în momentul supunerii taurului (care, spre deosebire de omonimii lui din spectacolele consacrate, nu are decât un an), comportament cultural descris de autoare ca *unruly crowd* și *unruly women*.

Semnificația actuală a fenomenului este dat de conjugarea următoarelor patru teme vizuale: triumful inevitabil al performerilor, festivalul reginei care deschide becerrada, audiența feminină și mediatizarea intensă a imaginii inițiatorului sărbătorii, Guerrita. În acest fel, în opinia autoarei, becerrada trebuie considerată nu atât ca o expresie a frustrărilor grupurilor sociale marginale ale societății andaluze, cât mai mult ca o punere în discuție, cu intenția unei modernizări lente, a modelului cultural tradițional al femeii andaluze. Această interpretare este justificată și de disputele politice și civice pe care becerrada le-a generat în ultimii ani. În partea finală a studiului autoarea încearcă includerea becerradei într-una din categoriile fenomenului ritual. După ce respinge cla-

sificări anterioare în riturile de inversiune și în contraritari, ea optează pentru clasa riturilor de inițiere, accentuând însă specificitatea becerradei chiar și față de această ultimă categorie.

Un studiu extrem de interesant și actual este cel al Caterinei Pasqualino intitulat *Naissance d'un peuple. Les forgerons-chanteurs d'Andalousie*. Autoarea a unei teze de doctorat privind antropologia socială a țiganilor andaluzi, Caterina Pasqualino alege ca introducere a studiului evenimentul morții unui cântăreț flamenco, Cameron de la Isla (1993), care s-a transformat într-o prodigioasă manifestare identitară a etnicilor țigani din Andaluzia. Plecând de la anumite conjuncturi ale vieții acestui cântăreț, oralitatea populară l-a asimilat prin analogie imaginii lui Isus Hristos. Preocupată de explicarea acestor procese culturale, Caterina Pasqualino urmărește modul în care grupurile etnice țigănești din orașul Jerez de la Frontera se autodefinesc identitar, atât față de originea lor istorică, cât și față de grupurile marginale ale propriei etnii și desigur față de etniile conlocuitoare.

Descrierea și interpretarea se concentrează mai acut asupra ultimelor două surse identitare, aceasta și pentru că miturile de origine ale țiganilor nu sunt răspândite prea mult, iar atunci când au o anumită audiență asumarea lor nu este categorică. Prin urmare, ca și în alte țări europene, și aici țiganii și-au construit identitatea prin practicarea unor profesii specifice. Tradițional, țiganii andaluzi de neam au practicat metalurgia, diferențiindu-se astfel de-a lungul istoriei de celelalte etnii (denumite generic *payos*) sau de propriile grupuri marginale, astăzi încă nomade (impletitorii de coșuri, de pildă, cel mai important grup din această categorie). Odinioară o excelentă sursă de venituri (la granița dintre secolele al XVIII-lea și al XIX-lea), în prezent metalurgia tradițională este pe cale de dispariție, ceea ce a determinat reorientarea etniei țiganilor andaluzi spre

alte profesii, printre care interpretarea muzicii și dansurile par să fie cele preferate. Odată cu acestea, s-a transformat și modelul identității etnice fără însă ca se înregistreze o ruptură față de vechiul model. Caterina Pasqualino accentuează în acest loc simbioza cultural-istorică a meta-lurgiei și muzicii țigănești, trecerea la noul model fiind admirabil ilustrată prin analiza imaginilor a două personalități ale muzicii țigănești andaluze: Antonio B. și Cameron de la Isla.

Ultimul studiu al revistei, *Ethnicity and globalisation. Outline of a complementarist conceptualisation*, este prin excelență teoretic și aparține lui Gheorghică Geană. Dincolo de calitățile formale, firești într-o publicație de asemenea nivel, lucrarea are meritul de a repune în discuție într-o perspectivă teoretică validă, două concepte excesiv manipulate ideologic. Plecând de la distincția a două niveluri de utilizare a acestor concepte, cel ontologic și cel epistemologic, primul cu o istorie mult mai prodigioasă, autorul argumentează complementaritatea lor prin reducere la alte două perechi de concepte: *cultură vs. civilizație* și *individuație vs. comunicare*.

Contrar stereotipurilor metodologice, pentru prima pereche este invocată teoria antropogeografului român S. Mehedinti, care în perioada interbelică a analizat critic și a respins cunoscuta distincție spengleriană în favoarea unei viziuni proprii. Pe fondul acestui conținut, după aprecierea critică și reformularea relației dintre etnicitate și cultură (cea din urmă fiind văzută

în abordările curente exclusiv ca sursă de constituire a identității etnice), autorul abordează un alt reductionism, în sens invers de data aceasta, și anume presupusa incompatibilitate dintre conținuturile culturale (și etnice, în consecință) și cerințele organizării sociale. La această problemă se referă cealaltă pereche conceptuală: *individuație-comunicare*, analiză care reprezintă contribuția cea mai originală la studiul general al temei.

Individuația ilustrează *principium individuationis*, principiu cunoscut în istoria filosofiei începând cu perioada medievală. Autorul consideră însă acest principiu prin prisma efectelor sale, el determinând "un grup de elemente care au în comun anumite calități esențiale să aspire la a deveni o singură entitate". Complementar acestui principiu, autorul formulează un *principium communicationis* (expresie inspirată după cealaltă), în așa fel încât "fiecare entitate care și-a descoperit identitatea tinde, mai devreme sau mai târziu să intre în contact cu entități similare".

Consecințele logice ale analizei celor două perechi de concepte întemeiază complementaritatea etnicității și globalizării, acest proces fiind însă nu numai logic justificat, ci și în acord cu cerințele intuitive ale revelației inferențelor, cu lecția morală și naturală (în sensul firescului, normalității) a experienței intelectuale a omnirii. Dezvoltarea etnicității și globalizarea generează tensiuni, fie locale, fie extinse, care însă nu trebuie amintite, ci exploatare și cultivate în folosul echilibrului lumii contemporane.